

SPRÁVA NÁRODNÍHO PARKU
ČESKÉ ŠVÝCARSKO



ČESKÁ SILNICE

Průvodce naučnou stezkou



Naučná stezka České silnice
Lehrpfad Böhmische Straße

Úvod

Vážení návštěvníci,

vítáme Vás na naučné stezce Česká silnice. Na trase se seznámíte s minulostí jedné z nejdůležitějších komunikací Českého Švýcarska; půjdete ve stopách zanechaných člověkem za několik tisíciletí. Navštívíte pravěká sídliště, pracoviště lesních řemeslníků, osadu zaniklou po válce i kulisu ze známé pohádky Pyšná princezna. Chovejte se ke krajině ohleduplně – tak, aby všichni další měli šanci spatřit ji při svém vstupu stejnou jako Vy.

Za všechny zdejší obyvatele, rostliny a živočichy Vám děkuje
Správa Národního parku České Švýcarsko



Skalní hrad Šaunštejn. © Václav Sojka



Česká silnice dnes.
© Dana Štefáčková

Základní informace o naučné stezce Česká silnice

- **Délka trasy:** 6 km
- **Trasa:** Vysoká Lípa – Zadní Jetřichovice (hraniční přechod pro pěší), naučná stezka netvoří uzavřený okruh (nutné zohlednit při plánování výletu)
- **Značení:** bez vlastního značení, po lesní silnici, cyklotrasa 3029
- **Čas procházky:** pěšky výletním tempem asi 3 hodiny (tam a zpět 6 hodin), na kole 30 minut (tam a zpět 1 hodina)
- **Fyzická náročnost:** bez výrazných převýšení, větší část trasy po zpevněném povrchu, vhodné především pro cyklisty, pro kočárky s mírným omezením (některá zastavení přístupná od silničky po povalových chodnících)
- **Počet zastavení:** 12
- **Spojení:** Autobusové linky Děčín – Vysoká Lípa 512436, v letní sezóně i turistická linka Děčín – Krásná Lípa 512434. Parkování osobních automobilů ve Vysoké Lípě (omezené parkoviště před začátkem naučné stezky v dolní části obce u restaurací, příp. parkoviště před Hotelem Lípa v horní části obce). Do Zadních Jetřichovic pouze cyklotrasami ze Saska.
- **Autor soch:** Václav Lemon, Olomouc
- **Realizace přístřešku, rekonstrukce uhlířské chaloupky a dehtářského převisu:** Ivo Švejnoha, Kytlice
- **Tabule a povalové chodníky:** Václav Baňka, Všemily
- **Grafické zpracování naučných cedulí:** ProstěQ, Rumburk
- **Texty:** Václav Sojka a Natálie Belisová
- **Odborná spolupráce:** prof. PhDr. Jiří A. Svoboda, DrSc.
- **Kresby:** Pavel Dvorský

Výchozím místem je **Vysoká Lípa** (část obce Jetřichovice), která patří k nejstarším osadám Českého Švýcarska. V roce 1995 byla vyhlášena za vesnickou památkovou zónu s bohatým souborem ukázek lidové architektury (podstávkových domů). Obec skýtá také možnost občerstvení, ubytování (penziony, autokemp) a současně je výchozím bodem k turisticky značeným cílům Dolský mlýn a Malá Pravčická brána. K místním zajímavostem patří: Skalní hrad Šaunštejn (naučná cedule k objektu na trase NS pod hradem), dřevěný Teuschelův kříž na Zámeckém vrchu, restaurace Zámček bývalý lovecký zámček Clary-Aldringenů (postaven v letech 1930–1931, architektonický návrh arch. Max von Loos, stavební mistr August Herrmann z Chřibské), přírodní památka Hofberg (zachovalé luční společenstvo).

1 Zastávka: Vysoká Lípa



Z archeologických výzkumů.

© Václav Sojka

potraviny. Bohatství stop tedy souvisí s loveckými aktivitami (rybaření, stezky zvěře). Nápadná **kumulace nalezišť** se rozkládá poblíž řeky Kamenice (v okolí Dolského mlýna, nejspíše i kvůli tahu lososů) a druhá podobná sleduje trasu České silnice (vhodná trasa průtahu zvěře). Pod převisy byly nalezeny kamenné nástroje svědčící pouze o občasném, příp. náhodném pobytu lovců – pod jinými naopak četnost nálezů i jejich ztvárnění dokazují, že se na stejné místo lidé vraceli po staletí: např. v Janově zátoce u Křinice (pozdní paleolit – mezolit) nebo u Kamenice blízko Kostelní rokle pod Vysokou Lípou (starý – mladší mezolit). Kromě ohnišť, kamenných úštěpů a nástrojů (čepelí, rydel, škrabek) byly během archeologických výzkumů získány z převisů i méně nápadné, přesto velmi cenné nálezy: zbytky kostí, uhlíky nebo pylová zrna, z nichž lze načrtnout **soudobou skladbu lesů** a zvěře v čase posledních lovců. Uhlík z převisu u Kostelní stezky pod Vysokou Lípou je např. dnes prozatím nejstarším dokladem výskytu buku na celém území Čech (kol. 5 690 před n. l.).

Domovina pravěkého člověka na území Čech je spojována především s jižní Moravou. Neméně významnou oblastí byla však i pís-kovcová krajina severních Čech. Doposud nejstarší doklady o pobytu lidí v Českém Švýcarsku pocházejí ze **starší doby kamenné** (pozdní paleolit, 11,5–9,7 tisíce let před n. l., údolí Křinice). Dominují však převisy využívané posledními lovci-sběrači ve **střední době kamenné** (mezolit, 9,7–5,5 tisíce let před n. l.).

V období mezolitu se zde po krajině přesouvaly drobné skupinky lovců vedené zkušenostmi o vhodném čase a místě k zajištění

i Víte, že... na území Českého Švýcarska bylo doposud pravěké osídlení zjištěno pod více než 25 převisy. Mějte prosím na paměti, že každý převis v krajině je potenciální archeologickou lokalitou. Žádáme Vás proto o ochranu a uchování informací, které mohou sedimenty převisů poskytnout odborníkům. Vyvarujte se prosím všech aktivit, které ničí nebo jakkoliv zasahují do vrstev půdních výplní.

2 Zastávka: Smolný kámen

Zázemí tohoto převisu (na starých mapách zvaného Pechstein, tj. Smolný kámen) využívali lidé v pravěku, středověku i v novověku, což prokázaly archeologické výzkumy prof. Jiřího A. Svobody z Archeologického ústavu AV ČR Brno v letech 2008 a 2015. Podle nalezených **kamenných nástrojů** (mikrolitických trojúhelníků, čepelí, mikročepelí, čepelového škrabadla, mikrovrubů atd.) byl osídlen již v období starého mezolitu (cca 9,2–8,3 tisíce let př. n. l.).

O strategické poloze převisu pro člověka doby kamenné svědčí mimo jiné i opakovaně zakládaná ohniště či žároviště. Dávni lovci-sběrači byli svým způsobem života podobní současným severoamerickým lesním indiánům. Pohybovali se v malých skupinách, které byly součástí větších skupin – kmenů. Nosili šité kožené oděvy a boty, tváře a tělo si malovali barevnými hlinkami. Lovili lesní zvěř, ptáky a ryby, sbírali lesní plody. K výrobě zbraní a nástrojů používali zejména pazourek, křemenec, dřevo, kosti, parohy atd.



Smolný kámen. © Pavel Dvorský

i Víte, že... díky dobré zachovalosti organického materiálu umožnily nálezy z převisu i částečnou rekonstrukci krajiny v preboreálu: dřevin (borovice, smrk, líska, bříza, topol, jasan, lípa; v mladších nadložních vrstvách i dub a buk) a fauny (ryby, ropucha obecná i zelená, skokan, ptáci, zajíc, jelen, srnec, prase, větší psovitě šelmy; v mladším pravěku i rys, kočka, bobr a pravděpodobně pes). Pro zdejší region byly výjimečným nálezem vzorky schránek měkkýšů.

3 Zastávka: Hrad Šaunštejn

Zbytky hradu Šaunštejn u Vysoké Lípy patří do skupiny drobných fortifikačních objektů v pískovcové oblasti Sasko-českého Švýcarska. Oproti četnějším známým hrádkům na saském území je však z šesti českých lokalit pouze u dvou písemně doloženo jejich využití coby opevněného sídla s funkcí správního centra panství – Falkenštejna u Jetřichovic a Šaunštejna u Vysoké Lípy.

Hrad Šaunštejn byl **poprvé písemně zmíněn** roku 1431, archeologické nálezy jej však datují již do sklonku 14. století. V 30.–40. letech 15. století posloužil jako **zázemí lupičů**, podnikaly se odtud loupežné výpravy do Horní Lužice i do vnitrozemí. Jména lapků jsou známa z výpovědí na mučidlech; mj. pomáhal zdejší hejtman Hanušek proslulé bandě Mikše Pancíře ze Smojna, sídlícího na Sloupu – zapůjčením koní, př. poskytnutím zázemí loupežníkům s kořistí. Hrad **zanikl** v druhé polovině 15. století (poslední zpráva pochází z roku 1490), ale i poté byl z různých důvodů občas využíván.

Z objektu zůstaly do současnosti zachovány pouze stopy stavebních úprav skalního bloku – dráže a kapsy na uložení trámů (např. veřejí, dřevěných konstrukcí sloužících pro komunikaci, podsebití) nebo vyhloubená zásobnice džbánovitého tvaru na vrcholovém platu. U paty skály (vedle současného přístupového žebříku) se nachází vysekaný sklep, jehož souvislost s fungujícím hradem není spolehlivě prokazatelná. Skalní stěny pokrývají staré rytiny (kříže, obličej, jelena s křížem a „náčrty“ stavebních konstrukcí).

Od druhé poloviny 19. století patří hrádek mezi oblíbené turistické cíle; některé staré konstrukční stopy byly překryty či pohledově znevýhodněny nově vloženými komunikačními prvky.

i Víte, že... v 80. letech byl na Šaunštějně proveden archeologický výzkum vedený PhDr. Františkem Gabrielem, PhD. Kromě keramických střepů zde bylo nalezeno i měštanské pečetidlo z 15. století.



Šaunštejn: lavírovaná kresba, 1923.  Roman Havelka



Šaunštejn – současný pohled na vyhlídkové plošiny pro návštěvníky.  Václav Sojka

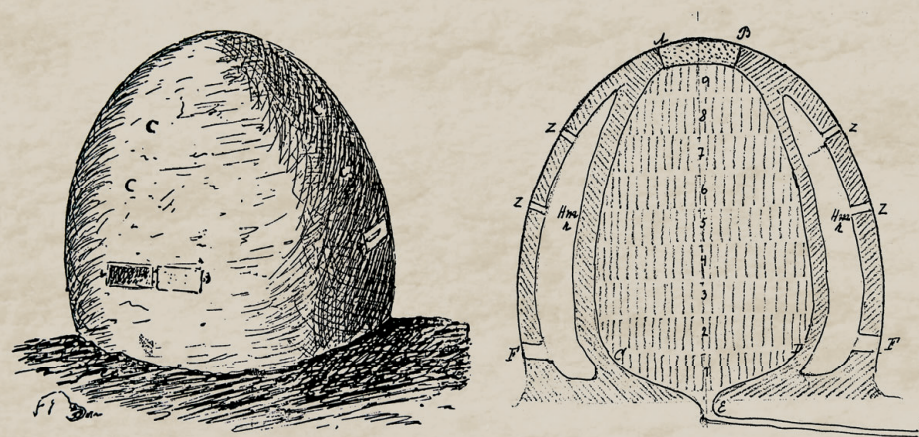
4 Zastávka: Dehtářské pracoviště

České Švýcarsko skýtalo obyvatelstvu možnost žít se tradičními lesním řemesly: uhlířstvím, smolařstvím a dehtářstvím. V lesích lze nalézt mnoho starých milířišť, ale i přes půl sta dehtářských areálů. Některé jsou v blízkosti turistických cest, např. u cyklotrasy Táborovým dolem v jetřichovickém revíru nebo v okolí České silnice, kde se zachovalo cca šest pecí, mj. poblíž křižovatky s cestou od Šaunštejnu.

Dehet se získával pražením štípaného dříví s vysokým obsahem pryskyřice v destilačních pecích. Během zahřívání docházelo k postupnému uvolňování vody a kyseliny octové, plynů a terpentýnových silic, roztavených pryskyřic a nakonec dehtu. **Pec** měla podobu dvouplošné kupole, postavené na kruhovém půdorysu. Dno bylo sespádované do odtokového kanálku, vnitřní kupole bývala z mazaniny (směsi hlíny a slámy), vnější kupole se zdíla z kamenů, cihel či vepřovic. Na vrcholu býval otvor pro plnění vsádkou dříví, v době pražení uzavíraný krytem. Odvod kouře zajišťovaly dymníky v horní části vnějšího pláště, topilo se v prostoru mezi pláštěmi kupolí. Výška dosahovala tří až pěti metrů. Konstrukčně se pece po staletí neměnily, stáří lze odhadovat jen z použitého zdicího materiálu vnějšího pláště (v 19. století často cihly), přesnější dataci umožňují nalezené předměty denní potřeby, hlavně keramika.

Kvůli ochraně před povětrnostními vlivy bývaly dehtářské pece nejčastěji budované u skalních stěn (pod převisem) nebo se nad nimi budovala ochranná stříška, jako je tomu i na stanovišti naučné stezky. Pro představu, jak pec vypadala (v současnosti zde již pouze ohrazená destrukce), byl pod převisem vybudován malý model.

i Víte, že... na protější straně silnice proti dehtářskému převisu se nachází jedno z posledních míst, kde se u Vysoké Lupy páliho dřevěné uhlí. Místo milíře je již velmi nečistelné, při troše pozornosti si však lze všimnout vrstvy zeminy s množstvím uhlíků, tedy zbytků tzv. patra, kterým se milíř pokrýval. Na blízké skalce zůstaly i malé kapsy po trámové konstrukci primitivní uhlířské chatky.



Dehtářská pec. Rudolf Dörre



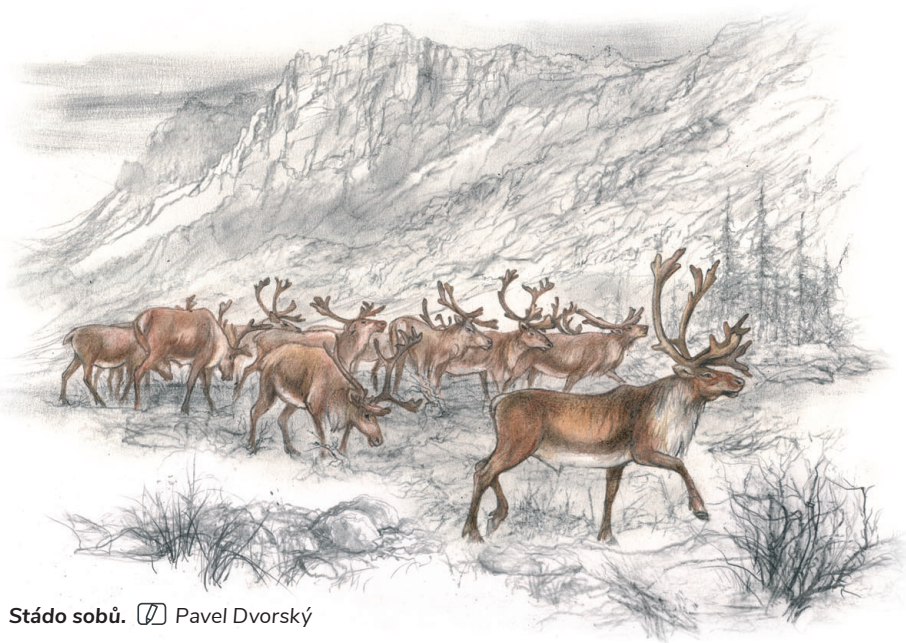
Dehtárna: lavírovaná kresba, zač. 19. stol. Graff Carl Anton

5 Zastávka: Migrace zvířat

Projít labyrintem skalních hřbetů, hlubokých kaňonů a slepých roklí Českého Švýcarska není snadné ani pro zvěř. O to více v dobách, kdy bylo území hustě porostlé pralesem.

Průchody v tomto prostředí vytvářely jen vodoteče nebo lesní požáry. Schůdnější trasy v komplikovaném terénu, k jakým patří Česká silnice, proto sloužily jako migrační trasy – třeba pro stáda sobů migrujících pravidelně od severu k jihu a obráceně kvůli změně ročního období, potravní nabídce a rozmnožování se.

i Víte, že... o existenci větších savců v Českém Švýcarsku svědčí nálezy kostí při stavebních pracích i archeologických výzkumech: např. mamuta (objeveného roku 1908 při výkopu rybníka v Jetřichovicích) nebo losa a tura velkého neboli pratura (z výzkumu prof. Jiřího Svobody u Dolského mlýna v převisu Mühlsteig). Pohyb zvířecích stád přivedl na tyto trasy i lovce – z pouti za potravou se pravěké migrační trasy postupně proměnily v lidské cesty a silnice.



Stádo sobů. Pavel Dvorský



Mamutí stádo
v údolí Labe.



Kůň



Sob



Los



Pratur neboli tur velký.

Tato pravěká zvířata (v podobě velkých stád) doslova vyšlapávala cesty málo prostupnou krajinou. Ty se pak staly základem dnešních cest – tak tomu bylo například u České silnice. Pavel Dvorský

6 Zastávka: Šibeniční kámen

V převisu nazvaném podle nedaleké skály Galgenstein, Šibeniční kámen bylo archeologickým výzkumem roku 2005 prokázáno sídliště středního mezolitu (cca z doby 6,3 tisíc let př. n. l.). Z tohoto období zde bylo nalezeno pouhých 27 artefaktů (čepele, mikročepele a úštěpy), skalní útočiště však člověk využil i v době bronzové a v raném středověku (době pozdně hradištní).

Lovci střední doby kamenné jej vyhledávali v době lovu. Kromě získání potravy jim ulovená zvířata poskytovala další cenné materiály – kosti, paroží, šlachy a kůže. Kůže ulovených zvířat uměli velmi dobře upravovat, vydělavat. Používali kvalitní **lovecké zbraně** (šípky, harpuny, oštěpy a kopí s účinnými hroty z pazourku, parohu či kosti), znali i různé druhy důmyslných **pastí** (vrše, lapací jámy, oka, tlučky ad.). Mezolitičtí lovci často lovíli organizovaně a používali účinné **lovecké taktiky**, například zahánění stádových zvířat do slepých roklí, nebo vhánění na vysoké skalní okraje náhorních plošin. Z kosterních pozůstatků v ohništích lze doložit, jaká zvířata tehdy žila ve zdejších lesích, bažinách a říčkách – ze **savců** například jeleni, srnci, zajáci ale také pratuři, losi a divoká prasata, z **ptáků** tetřevi, jeřábci, sluky, kachny či husy, z **ryb** pstruzi, sumci, štiky nebo lososi. Jedly se však i žáby, hlemýždi a larvy hmyzu. Ohniště vydávají svědectví i o **rostlinné stravě lovců**, znali například lískové oříšky, bukvice, různé jedlé hlízy, medvědí česnek, ostružiny, borůvky, brusinky, jeřabiny, plody tisu, plané ovoce, merlík, šťovík a jedlé kořínky.

i Víte, že... potravu si tepelně upravovali. Maso opékali nad ohněm, na čedičové dlažbě velkých ohnišť nebo ho dusili v zemních pecích. K vaření potravy se používaly kožené vaky uložené v zemních jamkách. Varu se dosahovalo vhašováním rozpálených kamenů z ohniště přímo do vařené, tekuté potravy.



Lovci střední doby kamenné.

📷 Pavel Dvorský



Socha pravěkého lovce na naučné stezce v převisu. 📷 Václav Sojka

7 Zastávka: Uhlířská chaloupka



Ukázka z filmové pohádky *Pyšná princezna* (1952). © NFA Praha

pohádkového **milíře**, s jehož stavbou a pálením filmařům pomáhal Franz Kleinpeter z Vysoké Lípy, **poslední uhlíř Českého Švýcarska**, který je pochován na tamním hřbitově.

V převisu na úpatí ostrohu zvaného Krinsen Horn zůstala zachována konstrukce uhlířské chaloupky po natáčení filmu *Pyšná princezna* z let 1951–52 (režisér Bořivoj Zeman, hlavní role Alena Vránová a Vladimír Ráž). Natáčení se zúčastnili i příslušníci armády s deseti vojenskými koňmi. Roli uhlíře sehrál František Hanus, děti byly vybrány mezi pacienty dětské ozdravovny v Jetřichovicích.

Kromě chaloupky zůstaly po filmařích pod převísem i kusy sádry, původně kamuflující mechovou střešní krytinu. V blízkosti je dosud patrné místo

i Víte, že... v roce 2009 toto místo navštívil p. Petr Stejskal z Pardubic (dětský komparz ve scénách s uhlířem). Vzpomínal na práci filmařů s medvíďaty u chaloupky (směr pohybu určovali zvířatům klackem namočeným v medu) nebo jak s ostatními dětmi s chutí jedl suché brambory dřevěnou lžící z mísy.



Medvědice s medvíďaty.
© Pavel Dvorský



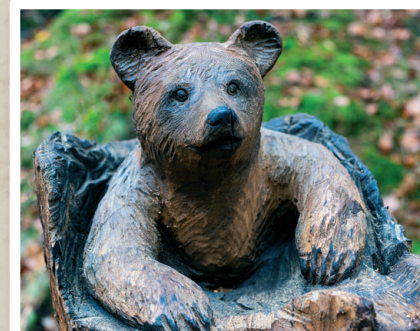
Ukázka z filmové pohádky *Pyšná princezna* (1952). © NFA Praha



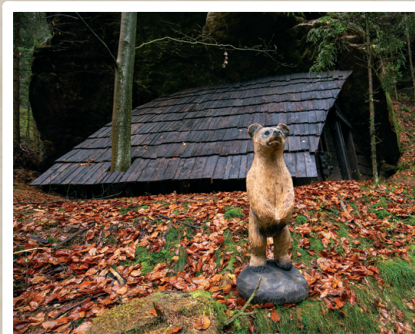
Ukázka z filmové pohádky *Pyšná princezna* (1952). © NFA Praha



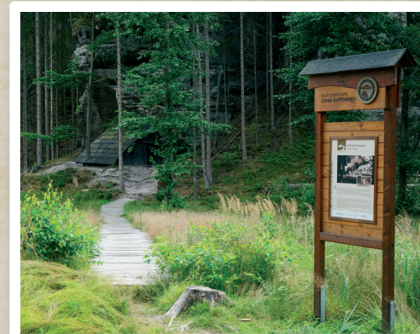
Uhlířova chaloupka na naučné stezce dnes.
© Václav Sojka



Detail sochy medvěda na naučné stezce dnes. © Václav Sojka



Uhlířova chaloupka na naučné stezce dnes.
© Václav Sojka



Celkový pohled na zastavení k tématu „uhlířova chaloupka“ na dnešní České silnici.
© Dana Štefáčková

8 Zastávka: Triefbartel

Podél České silnice a Velkého mokrého dolu mívali v 18. století poddaní českokamenického panství pronajaté drobné pozemky, převážně loučky (tzv. **räumichy**). Jedna z nich byla i u křižovatky cest zvané *Triefbartel*, jejíž název pravděpodobně pochází po zaniklé kapaci studánce (*Trafborn*). Na loučku bylo uvázáno věčné břemeno nebránit svážení vrchnostenského dříví. Od r. 1768 měli pozemek v nájmu Wagnerovi z Jetřichovic, v r. 1803 Anton Ritschel ze Zadních Jetřichovic. Do skalní stěny je zde vysekána nika a iniciály s letopočtem 1861, sakrální zastavení („kapli“) však zachytila mapa jetřichovického revíru již roku 1794.

Podle pověsti tudy chodíval zedník Josef Richter za prací do Zadních Jetřichovic. Za nočních návratů jej pronásledovalo stádo divokých prasat, u křižovatky *Triefbartel* se však zvířata pokaždé zastavila a „zázračně“ rozplynula ve tmě. Houf byl noc od noci početnější, proto se zedník rozhodl vysekat zde výklenek a osadit v něm obraz Panny Marie. Od té chvíle se už divoká prasata nikdy nezjevila. O **výklenek Korunování Panny Marie** pak léta pečovali potomci zřizovatele. Roku 1861 ji zrenovovali Stephan a Josef Richterovi (odtud iniciály a letopočet u výklenku), začátkem 20. století osadil Johann Richter z Veselého nový obraz od malíře Augusta Köglera.

i Víte, že... po válce obraz zmizel, až v květnu roku 2006 nechala Správa Národního parku České Švýcarsko namalovat do prázdné niky nový od p. Miloslava Hejného. V roce 2017 byla poškozená malba nahrazena novou od p. Michala Janovského.



Skalní výklenek **Korunování Panny Marie** z 30. let 20. století.

📷 Soukromý archiv E. Härtela (Vysoká Lípa)



Dnešní podoba skalního výklenku **Korunování Panny Marie** na naučné stezce.

📷 Dana Štefáčková

9 Zastávka: Průtahy vojsk

Na skalní stěně u křižovatky jsou patrné stopy po zapuštěné konstrukci **chaty** či **vojenských záseků**. Česká silnice sloužila nejen jako důležitá obchodní stezka, ale zároveň byla zranitelným místem u zemské hranice během válečných konfliktů. V dobách ohrožení proto bývála střežena a před vpádem vojsk zabezpečována zátarasy. Písemných zpráv se však zachovalo jen poskrovnu. Například **30. července 1778** vtrhla přes Zadní Jetřichovice do Čech pruská armáda, 18 000 vojáků obsadilo Jetřichovice. Jednotky generála Möllendorfa rozbily svá ležení na Všemilských Pláních, pod Falkenštejnem, Michelovým i Čedičovým vrchem. Obec byla vyplundrována, škody způsobené vojskem byly oceněny na 18 000 zl. V Rynartcích si císařští panduři a Chorvaté zbudovali základnu v domě rychtáře Dallewitze, odkud ostřelovali nepřítele na Křížovém vrchu. Dům byl vypálen do základů, kromě majetku byly zničeny všechny staré písemnosti. V doubickém a jetřichovickém revíru bylo tehdy pokáceno velké množství stromů na zátarasy. Stav barikád byl zrevidován po vypuknutí napoleonských válek: v červenci roku **1803** se do Zadních Jetřichovic vypravil generál baron Sechter s hejtmánem Scheererem a krajským komisařem Bumlem. Obešli staré defenzivní linie a záseky, na České silnici byly všechny shledány v uspokojivém stavu.

Na jaře roku **1813** se u České silnice utábořili Chorvaté, vojenské hlídky mj. u skály Semmelstein (odbočka červené turistické značky na Jetřichovice). Obcí Vysoká Lípa protáhli Kozáci, Rusi a Prusové. Při zprávě, že na Vysokou Lípu táhnou i Francouzi, se obyvatelé s majetkem a dobytkem skryli ve stráni pod Ptačím kamenem.

Po vyhlášení mobilizace roku **1938** obsadilo Českou silnici vojsko, na vybudování zátarasů padlo mnoho stromů.

i Víte, že... zvláštní vojenskou úlohu sehrála Česká silnice roku 1946, kdy bylo zapotřebí zneškodnit staré letecké a dělostřelecké střelivo nejtěžších ráží. Bezpečné místo na trhačích jámy bylo vytýpováno v úzkém kaňonu u České silnice u Zadních Jetřichovic, na polesí Mezní Louka, I. o. Větrov. Po skončení akce měla vojenská správa zarovnat terén trhačích jam, odstranit z krajiny kovové a dřevěné obaly a upravit lesní silnici i příkopy v místech, kde došlo k navršení půdy výbuchy. K důslednému vyčištění okolí České silnice však nedošlo, a tak v roce 2016, v souvislosti s probíhající opravou silnice, zadala Správa Národního parku České Švýcarsko firmě BORGATA s. r. o. pyrotechnický průzkum. Po sedmdesáti letech se povedlo dohledat ještě 1 900 kg kovového odpadu: fragmentů ručních, ale i protipancéřových a trhavých dělostřeleckých granátů a improvizovaných náloží.



Pandurský hejtmán.

ilustrace z 18. století, neznámý autor



Chorvat.

ilustrace z 18. století, neznámý autor



Pandur z Chorvatska.

ilustrace z 18. století, neznámý autor



Dřevěná socha pruského vojáka na naučné stezce. Dana Štefáčková

10 Zastávka: Tlapatý kříž

V převisu uměle nazvaném Tlapatý kříž (podle lesního značení) bylo při výzkumu Archeologického ústavu AV ČR Brno roku 2003 potvrzeno jedno z malých a epizodických loveckých stanovišť lovců-sběračů z období mezolitu: nepříliš zřetelné pozůstatky ohnišť, zřejmě opakovaně obnovovaných a kamenné nástroje (mikročepele) vč. odpadu po jejich výrobě.

Lovci střední doby kamenné putovali krajinou za **sezónními zdroji potravy** (velmi důležitou událostí byl například pravidelný podzimní tah lososů). Převis Tlapatý kříž sloužil ke krátkodobému pobytu jen menší skupince lovců (v mezolitu bylo dno převisu zhruba o 1 metr níže než dnes). Vyživán mohl být i v zimním období: primitivní dřevěná konstrukce (o stěnu zapřené kmínky a větve) bývala pokryta chvojím, drny, trávou nebo kůžemi z velkých zvířat. V takto upraveném převisu mohl oheň poskytnout lovcům potřebný teplotní komfort. Kouř odcházel otvorem ve střeše. Spalo se v teplých lůžkách vystlaných suchou trávou, listím a kožešinami.

i Víte, že... dle analogií se způsobem života lesních indiánů lze předpokládat, že při odchodu zanechali i pravěcí lovci převis v upraveném stavu. Střešní kůže sbalili a zavěsili kvůli ochraně před zvěří vysoko na skálu. Ne každý skalní převis býval osídlen. Důležitou roli při výběru hrála především dostupnost vody a potravy, zda do něj svítí (v zimě) nebo nesvítí (v létě) slunce, zda je suchý, krytý před větrem a zda není obýván „zlými duchy“.



Losos – samec a samice (dole).

☞ Pavel Dvorský



Rybářské ostěpy.

☞ Pavel Dvorský



Ze života lovců-sběračů z období mezolitu.

☞ Pavel Dvorský



Lov lososů. ☞ Pavel Dvorský

11 Zastávka: Krajinotvorná činnost bobrů

Z roklí ústících na Českou silnici stékají drobné potůčky, které ani v minulosti nemávaly jména. Podél cesty údolím se proto místy tvořily tůně či rybníčky, o čemž svědčí třeba zaniklý místní název Na Valše, auf Walche. Dnes se o udržování mokřadní krajiny snaží Správa NP České Švýcarsko: buduje rybníčky a pečuje o malé vodní plochy – v dávné minulosti mohl úlohu vodního stavitele plnit **bobr evropský**, náš největší hlodavec, jehož výskyt u České silnice doložil nález kostí pod převisem Smolný kámen.

Po skončení poslední doby ledové se **bobři** rozšířili téměř po celé Evropě a podstatné části Asie. V Českém Švýcarsku žili u řeky Labe, u říček Kamenice a Křinice, ale také u drobnějších vodních toků jako je potůček tekoucí údolím České silnice. Zejména ve vlhčích obdobích pravěku měl zdejší potok dostatek vody, která bobrům dobře posloužila při budování jejich hrází. Bobří „krajinné inženýrství“ přeměnilo části tohoto údolí na krajinu plnou vodních nádrží a rozlehlých mokřadů. To vyhovovalo mnoha druhům vodních ptáků, rostlin, hmyzu, obojživelníků a ryb. Zamokřené louky byly důležitým zdrojem potravy pro malé i velké býložravce, např. zajíce, srnčí a jelení zvěř, losy, pratury a divoká prasata. Velká potravní nabídka lákala i predátory, např. lišky, kuny, jezevce, vlky, medvědy, orly, orlovce, jestřáby, motáky, sovy – a lidi. Celý tento vodní ráj by nebyl možný bez bobra, vodního a krajinného inženýra.

i Víte, že... bobr evropský se dožívá věku až 35 let. Žije v rodinných skupinách, živí se bylinami, trávou, větvičkami, listím a kůrou stromů a keřů. Pod vodou vydrží na jeden nádech 15 až 20 minut.



Bobr evropský – vodní stavitel.

📷 Pavel Dvorský



Lesní tůň u České silnice. 📷 Dana Štefáčková

12 Zastávka: Zaniklá osada Zadní Jetřichovice

K souběhu hranic Sasko a dvou českých panství (Bynovec a Česká Kamenice) vedla z vnitrozemí stará **obchodní stezka**, již v 15. století nazývaná Böhmer Strasse, Česká silnice. Sloužila k transportu zboží (zvl. obilí), a to i jako „vnitrozemská zkratka přes Sasko“ do Šluknovského výběžku. Od r. 1691 se zhruba sto let staralo o údržbu cesty a výběr mýta město Česká Kamenice (již 1621 obnovilo z „císařského“ mýta Křinický můstek). **Příhraniční lesy** byly z Čech obtížně dostupné, proto byly v 16. a 17. století několikrát „prodány na stojato“ Sasku. V souvislosti s pohybem obchodníků a prodejem dříví zde vzniklo několik staveb: pila (zanikla před rokem 1653), krčma (zmíněna roku 1658) a stanice výběrčího mýta (zanikla před rokem 1698).

Osada Zadní Jetřichovice se rodila postupně od r. 1793, začátkem 20. století měla osm domů – šest na katastru Jetřichovic, dva na katastru Vysoké Lípy. Domy měly dvojí číslování i adresu (na českokamenickém panství *Hinterdittersbach*, na bynoveckém *Kirnscht*). Kromě dvou lesoven sloužila většina objektů jako výletní restaurace. Po válce byly domy opuštěny, vybavení i stavební prvky rozebrány obyvateli z okolí i vnitrozemí. V r. 1948 zde vzniklo **hraniční pásmo** a v r. 1951 **zakázané pásmo**.

i Víte, že... až v r. 2010 začala Správa NP České Švýcarsko torza objektů odhalovat a pozůstatky zaniklé osady konzervovat.



Zadní Jetřichovice, 40. léta 20. století. © Petr Joza



Zadní Jetřichovice dnes. © Dana Štefáčková

12 Zastávka: Zaniklá osada Zadní Jetřichovice

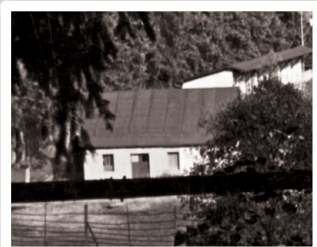


Po pravé straně v blízkosti silnice zřetelná destrukce: **DŮM čp. 4**

Dům postavili roku 1883 manželé Marie a Wenzel Jirkowsky (v té době nájemci Wormova hostince v Jetřichovicích). Do doby, než se zmohli a vybudovali v Zadních Jetřichovicích i hotel Zum Hirsch, v domě bydleli a poskytovali návštěvníkům občerstvení i nocleh. V roce 1907 koupil dům Adam Schmidt, ale již téhož roku jej prodal zubnímu technikovi Karlu Rohdemu

z Varnsdorfu (plánoval zde otevřít zubní laboratoř). V letech 1911–1925 patřil dům šluknovskému spolku *Bund der Deutschen in Böhmen, Niederland*. Byla zde zřízena ubytovna určená pouze pro členy spolku (stavební úpravy dle plánu mistra Augusta Teichmanna z Mikulášovic). Z té doby je známa dispozice hrázdného domu. V přízemí: vstupní síň, v zadní části přepažené síň kuchyně s pumpou na pitnou vodu (zdrojem byla studna na parcele č. 1013/3), ke kuchyni přiléhala zadní chodba s toaletou a vstupem do sklepa. Vlevo od síně byly dva pokoje a kabinet, vpravo dva pokoje. V patře (podkroví) byly tři komory, sklad a půdička.

Posledním majitelem domu bylo město Varnsdorf, které zde otevřelo ozdravovnu pro mládež a chudinu.



Po pravé straně, dále od silnice, málo zřetelné (za potokem skalní sklep): **DŮM čp. 6**

Obytné stavení lesního dělníka (bývalého správce revíru Jetřichovice) Emanuela Hiekeho vyrostlo mezi lety 1864–1869. O svolení vyhloubit si sklep v blízké skalní stěně požádal majitel roku 1878. Ve dvacátém století dům rychle střídal majitele: r. 1904 byl prodán v dražbě Obecní spořitelně v Kamenickém Šenově, r. 1905 jej koupil hostinský z Křínické hospody, r. 1907

se po exekuci vrátil zpět šenovské spořitelně, r. 1908 patřil skláři Adolfu Helzelovi z Kamenického Šenova. Posledním majitelem se stal roku 1911 šluknovský spolek *Bund der Deutschen in Böhmen, Niederland*.

Dům zanikl jako první z osady Zadní Jetřichovice ve 20. letech 20. století. V roce 1921 nebyl při sčítání lidu vůbec zaregistrován (ani jako opuštěné stavení). V roce 1926 byla při prodeji místních nemovitostí spolku *Bund der Deutschen in Böhmen* městu Varnsdorf jmenována jen stavební parcela, na které stavení čp. 6 stávalo, a její zemědělské pozemky – přesto byl dům zachycen na pozadí fotografie ozdravovny čp. 4, tedy snad ještě roku 1926.

12 Zastávka: Zaniklá osada Zadní Jetřichovice



Po pravé straně, patrně pouze torzo terasy: **HOTEL ZUM HIRSCH (U JELENA) čp. 5**

Hotel byl postaven r. 1889 manželi Jirkowskými z čp. 4. V suterénu byla koňská stáj, vinný a pivní sklep a lokál pro kočí, ohříváný stěnou chlebové pece, v přízemí hostinský a nájemní pokoj, kuchyně a hygienické zázemí, patro sloužilo výhradně k ubytování hostů. Před severní fasádou stála kamenná terasa. Celková ubytovací kapacita byla 30 lůžek.

V roce 1906 koupil hotel Adam Schmidt, člen sekce horského spolku *Gebirgsverein für die Sächsische Schweiz* z Hinterhermsdorfu. V té době byl hotel přejmenován na *Weisser Hirsch, Bílý jelen* a pár let sloužil jako ubytovna spolku. Roku 1920 se stal vlastníkem objektu rumburský spolek *Bezirksverband Niederland des Bundes der Deutschen in Böhmen* a o pět let později město Varnsdorf. V roce 1944 sloužil jako jedna z ubytoven firmy *Weser – Flugzeugbau* z Rabštejna u České Kamenice.



Po levé straně pod skalním nárožím: **DŮM čp. 3, pozdější hostinec WALDFRIEDEN**

V místě již v 17. století zvaném *Alte Schänke* (pravděpodobně *Böhmische Schänke*, Česká hospoda zmíněná při prodeji dříví Sasku 1658) vyrostl roku 1798 přízemní podstávkový dům kováře pil Josefa Ernsta z Vilémova. V 19. století stavení nějaký čas sloužilo jako výměnek rodinám revírníků z lesovny Kinských (čp. 1), na přelomu 19. a 20. století v něm

bydlela rodina dřevorubce a dehtáře Güntera.

V roce 1903 dům vyhořel a na jeho parcele postavili manželé Hübelovi ze Hřenska hostinec *Waldfrieden*. V letech 1905–1920 patřila hospoda staviteli Wilhelmu Herbrigovi (známému mj. znovuvýstavbou vyhořelého kostela a fary v Arnolticích), kromě sezónního pohostinství ji několik let pronajímali vojenské posádce. Od roku 1909 se občerstvení podávalo ve verandě domu, hostinec sloužil k ubytování návštěvníků. V roce 1920 koupil dům čp. 3 velkopřemyslník Richard Richter z Dolního Podluží, pět let poté se stal majetkem města Varnsdorf.

12 Zastávka: Zaniklá osada Zadní Jetřichovice



Po levé straně za křižovatkou s cestou na skále: **DŮM čp. 106, Lesovna revíru Kirnscht panství Bynovec**

V roce 1802 byla na skále postavena patrová myslivecká chata jako zázemí lesního personálu. Stavbu řídili tesařský mistr Franz Peh a zednický mistr Dittrich z Bynovce.

V přízemí měla roubenou světnici, zděnou síň s černou kuchyní a chlebovou pec, patro bylo hrázděné. Po dvou letech byl objekt zničen a znovu postaven r. 1805. Stavbu provedl zednický mistr Florian Kessler z Kamenické Strá-

ně, kámen se lámal ze skály Kramerstein u České silnice. Již roku 1807 byl objekt částečně zničen žhář. Obnova byla zadána tesařskému mistrovi Franzu Pehovi. V nové myslivně byl proražen druhý vchod v zadní části síně, r. 1808 u ní vyrostla koňská stáj.

Od r. 1840 sloužil dům jako lesovna nově vyčleněného revíru Kirnscht, tři roky poté byl dovybaven o stodolu, zakotvenou na pilotách. V patře býval panský pokoj obývaný především v předjaří (v době lovu tetřevů), který často využíval kníže Edmund Clary-Aldringen, zřizovatel Edmundovy soutěsky. V roce 1932 byla plánována obnova lesovny, k níž se zachoval finanční rozpočet od stavebního mistra Augusta Herrmanna z Chřibské (stavitele loveckých chat na Tokáni a panského domu Zámeček u Vysoké Lípy). Rekonstrukce nebyla realizována. Posledními obyvateli byli v r. 1945 lesník Franz Richter s rodinou a Albert Kleinpeter, lesní dělník.



Po levé straně zcela nezřetelná zarostlá destrukce: **DŮM čp. 107, později hájovna panství Bynovec**

Podstávkový dům s roubenou světnicí v přízemí a hrázděným patrem postavil roku 1847 Anton Ritschel, majitel Křinické hospody (rok po zdevastování hostince požárem); na tomto pozemku původně plánoval postavit pilu. Po Ritschelově bankrotu dům roku 1864 odkoupil kníže Edmund Clary-Aldringen a zřídil zde hájovnu.

Roku 1896 (v souvislosti s projektem úzkokolejky z Bad

Schandau na Meznou) vyrostla na louce u domu prkenná bouda (připravované nástupiště a pokladna), v níž se vybíralo cestní mýto. Po redukci trasy tramvají (končí v Sasku u Lichtenhainer Wasserfall) sloužila bouda jako prodejna občerstvení, suvenýrů a od roku 1928 jako fotoateliér Alberta Kleinpetera.

Poslední obnova hájovny byla plánována roku 1932 (stavební mistr August Herrmann z Chřibské), k realizaci však nedošlo. Na konci 2. světové války zde byli ubytováni zajatci z Polska.

12 Zastávka: Zaniklá osada Zadní Jetřichovice



Vpravo proti turistickému přístřešku: **DŮM čp. 2, Křinická hospoda / Kirnitzschänke**

První dům pozdější osady Zadní Jetřichovice byl postaven r. 1793 Traugottem Willkommenem ze Saupsdorfu. Přízemní budova sloužila jako hostinec; majitel původně plánoval vybudovat i obilný mlýn a pilu, záměr však nikdy realizován nebyl. K hostinci patřil zděný sklep a velká hostinská stáj, zdrojem pitné vody byla vyhloubená studna.

Nejvýraznější osobností z řady majitelů hospody byl An-

ton Ritschel ml. (dům vlastnil v letech 1828–1846) – hostinský, obchodník dřívím, majitel mlýna v Zadní Doubici a stavitel čp. 107 v Zadních Jetřichovicích (pozd. hájovny Clary). V letech 1891–2 byl hostinec tehdejším majitelem Franzem Fiedlerem přestavěn a navýšen o patro. K usedlosti tou dobou patřil sklep na parcele č. 115 a nový sklep se stodolou a kůlnou. Od r. 1889 se podávalo občerstvení i v letní výčepní hale pod kaštanu, v r. 1908 vyrostl na břehu Křinice i stánek se suvenýry. Kolem roku 1896 sloužila Křinická hospoda jako ubikace horského spolku, v roce 1944 jako jedna z ubytoven firmy Weser – Flugzeugbau z Rabštejna u České Kamenice. Majitelé hospody vlastnili zemědělské pozemky i za státní hranicí, ve 20. století na nich stávala telefonní budka (sloužila pro sjednávání odvozu saským turistům).



Poslední dům dále po zelené turistické značce směrem na Tokáň, po levé straně: **DŮM čp. 1, lesovna revíru zadní Jetřichovice, Hinterdittersbach panství Česká Kamenice, hostinec Gasthaus zum Hegerhaus**

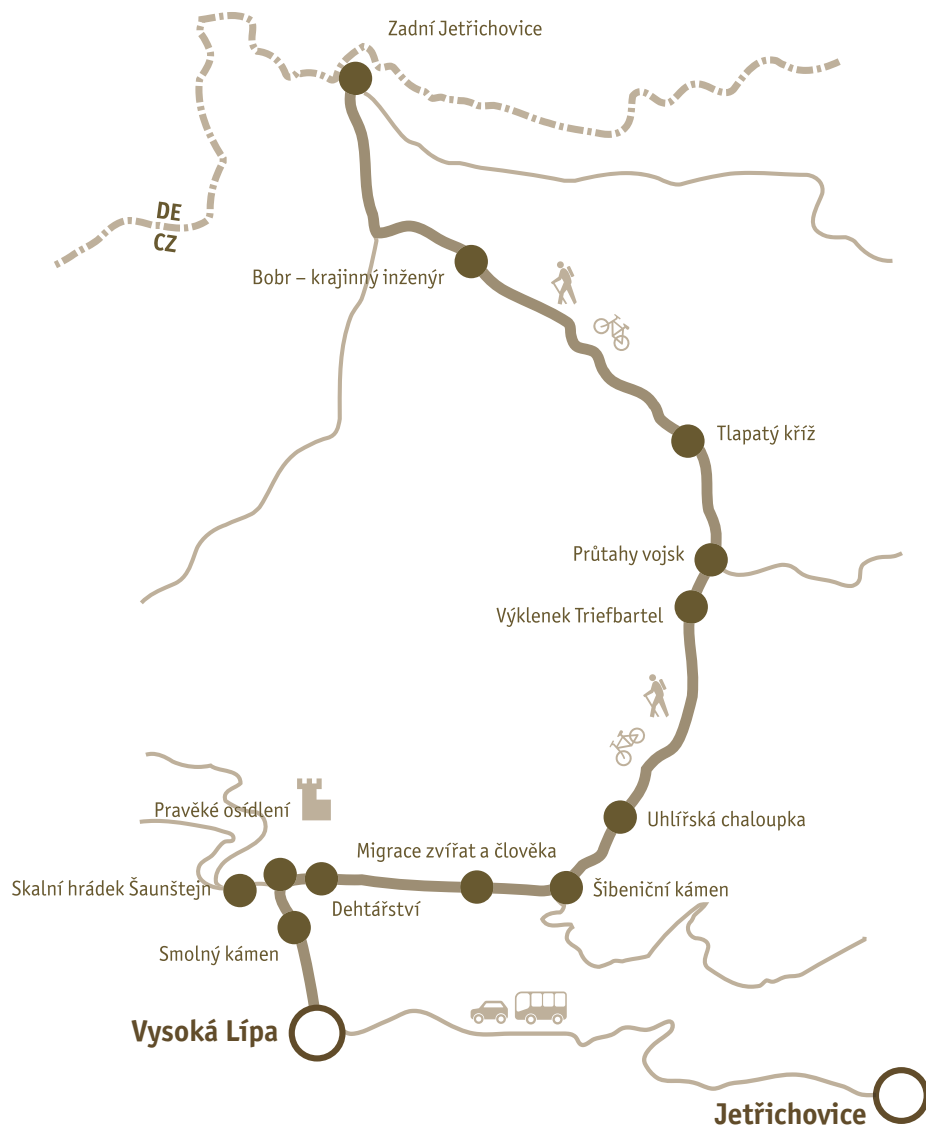
Lesovna Kinských byla postavena v letech 1796–7, když došlo k rozdělení rozlehlého revíru Jetřichovice na dvě části (Přední a Zadní Jetřichovice). Zednické práce řídil mistr Josef Wagner, tesařské Josef Fiedler. Patrový podstávkový dům měl tradiční trojdílné uspořádání (komoro–chlévní dům): v přízemí byla zděná síň s černou kuchyní, chlév

a komora, světnice, která sloužila i jako úřední místnost, byla roubená. Patro domu bylo hrázděné, místnost nad vytápěnou světnicí byla rezervována pro vrchnost (kvůli lovu zvěře). K lesovně patřil klenutý sklep a stodola, pitná voda byla přiváděna dřevěným potrubím od pramene na loučce Großer Räumicht.

V roce 1820 vznikla v patře přepažením komora pro adjunkta. Další stavební úpravy proběhly r. 1888, kdy lesovna začala sloužit i jako hostinec zum Hegerhaus (Hájovna): černá kuchyně byla nahrazena prostornější ve venkovní přístavbě ke světnici, u zadní fasády vznikla bedněná chodbička s toaletami a v levé části patra byly příčkami vyděleny tři ubytovací pokoje. Až do konce existence domu zůstal v patře vrchnostenský inspekční pokoj, který byl využíván majitelem panství a jeho hosty ještě během 2. světové války. © Petr Joza



TRASA
NAUČNÉ STEZKY
ČESKÁ SILNICE



QUESTING
NAUČNOU STEZKOU
ČESKÁ SILNICE

CESTA ČASEM OD PRAVĚKU PO SOUČASNOST



HLEDAČKA (QUESTING) NA NAUČNÉ STEZCE ČESKÁ SILNICE

- Pátrejte na naučné stezce po indiciích, vyluštěte tajenku a objevte poklad!
- Podklady k hledačce si stáhněte na webu www.npcs.cz/quest nebo je najdete na začátku naučné stezky.
- Hledačka je přístupná celoročně, ale nejvhodnější čas k návštěvě je od jara do podzimu.

TRUHLA S POKLADEM





NAUČNÁ STEZKA ČESKÁ SILNICE

Průvodce naučnou stezkou Česká silnice
Publikaci vydala Správa Národního parku České
Švýcarsko v roce 2024

Redakce: Dana Štefáčková

Text: Natalie Belisová, Václav Sojka

Foto: Václav Sojka, Dana Štefáčková, NFA Praha
a archiv Správy NP České Švýcarsko

Ilustrace: Pavel Dvorský

Grafický návrh a sazba: TR-DESIGN

Tisk: TISK Krásná Lípa, spol. s r. o.

Kontakt: Správa Národního parku České Švýcarsko
Pražská 52, 407 46 Krásná Lípa, tel.: +420 412 354 050
e-mail: n.park@npccs.cz, www.npccs.cz

NEPRODEJNÉ

Ministerstvo životního prostředí



STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Vychází v rámci projektu „Tiskoviny pro návštěvníky Národního parku České Švýcarsko“ podpořeného Státním fondem životního prostředí ČR na základě rozhodnutí ministra životního prostředí. www.mzp.cz, www.sfzp.cz.